

PANORÁMA

RENEŠANCE ŘECKÉ PRAVOSLAVNÉ CÍRKVE

Protože pravoslavné církve jsou autokefální, je každý patriarchát autonomní. Přesto podle tradice přiznávají ostatní patriarcháty primát patriarchátu cařihradskému. Tento primát má své historické odůvodnění: cařihradský patriarchát byl patriarchátem byzantského císařství, kdysi nejmocnějšího císařství světa. Turecký stát jej však postupně zbavil všeho, co bylo zdrojem jeho síly, V roce 1978 byla navíc přijata nová zákonná opatření, která těžce zasáhla jeho školy. Nebudou už považovány za školy menšinové, ale za školy soukromé, a proto budou platit velké daně. Nebudou-li je moci zaplatit, budou nuceny své brány uzavřít.

Hodnostáři patriarchátu jsou vystaveni četným obtížím. Např. začátkem r. 1978 byl metropolita Maxim, člen svatého synodu, zbaven pasu a nemohl odjet do Atén k loži svého umírajícího otce.

Proti tomuto pronásledování, které nebývá přiznáno, patriarchát neustále protestuje. V dubnu 1978 podal řecký pravoslavný biskup v Americe mons. Jakovos prezidentu Carterovi a navíc ještě tureckým úřadům stížnost na útlak, jemuž je ze strany místních úředních činitelů vystaven patriarchát ve Fanaru. Měsíc předtím také ekumenický patriarchát v telegramu tureckému ministerskému předsedovi odsoudil postoj cařihradských úřadů, které se chovají jako by turecká ústava nezaručovala každému občanu svobodu svědomí. Přes to všechno od poloviny století řecká církve a patriarchát znovu získaly ve světě význam, který díky řecké pravoslavné diaspoře není zanedbatelný.

Před více než devíti stoletími, když první Turci dobyli město prvního koncilu Nikáju (Iznik) a objevili se na březích Bosporu, byzantští představitelé nevěnovali novým příchozím velkou pozornost. Již víckrát spatřilo „město chráněné Bohem“ pod svými hradbami útočníky – Araby, Avary, Bulhary, Turky heftalské aj. – a všichni po několika týdnech odtáhli. Tito Seldžukové, kteří přišli ze Střední Asie přes Írán, udělají totéž.

Ale Turci, místo aby se vrátili zpět do asijských stepí, se stále víc zabydlovali v zemi, která se měla stát jejich novou vlastí a které měli dát své jméno: Turecko. Až Turci dobudou byzantské hlavní město (1453), řecký pravoslavný patriarcha Georgios Scholarios bude sultánem oficiálně prohlášen za hlavu pravoslavných v celé říši; mladý Mehmed II. zvaný Dobyvatel řeckému patriarchovi toto postavení skutečně dal a nerozpakoval se ani hovořit s ním o náboženských otázkách.

Zdalo se tedy, že se situace patriarchátu s novou vládou nezměnila. Naopak, náboženská i občanská autorita patriarchátu byla méně omezená než v minulosti, kdy se byzantský císař snažil církve ovládat. Noví páni, muslimové, se nemíchali do dogmatických sporů, pouze vyžadovali pravidelné placení daní a poplatků.

Přesto na sebe změny nenechaly dlouho čekat.

Nejprve to byl pokles vnější prestiže a okázalosti patriarchátu. Dřívější hlavní kostel – velkolepý chrám Boží moudrosti – byl přeměněn v mešitu a patriarchát byl přemístěn do malého kostela Nejblahoslavenější Panny (Pammakaristos) na jednom

z pahorků nad Zlatým rohem. Roku 1586 sultán Murad III. při návratu z vítězného tažení do Azerbejdžánu proměnil i tento kostel v mešitu a na paměť svého vítězství ji pojmenoval „Fethiye Camii“, Mešita vítězství. Po několika desetiletích stěhování se směl patriarchát usídlit v lidové čtvrti Fanar, uprostřed špinavých křivolakých uliček, mezi ruinami nakupenými bez ladu a skladu na jednom z břehů Zlatého rohu.

Postupující úpadek

V dalším období nastal prudký pokles územního vlivu patriarchátu v souvislosti s úpadkem a rozpadem osmanské říše. Jakmile se některá země od říše oddělila, církve této země následovala příklad státních představitelů, oddělila se od cařihradského patriarchátu a prohlásila se za církve autonomní a autokefální, neuznávající žádnou vnější autoritu. Nejprve to bylo Řecko (1833), pak Rumunsko (1865), Bulharsko (1870 a 1953), Srbsko (1879), Kréta (1900). Rusko vyhlásilo svou nezávislost už 1589. Po první světové válce, na základě mírové smlouvy podepsané v Lausanne (1923), nastal v Malé Asii velký úbytek řeckých obyvatel; kolem 1 1/2 milionu věřících opustilo navždy zemi, území patriarchátu se zmenšilo na město Cařihrad s předměstími a zůstalo na něm „stěží 350 000 věřících“ (R. Janin).

Od té doby pokles dále pokračoval. V r. 1927 bylo na tureckém území pouze 156 000 řeckých pravoslavných. V r. 1950 jich bylo už jen 48 000. Dnes jich je asi 8 000, všichni v Cařihradu. Ve zbývající části země nejsou od r. 1924 vůbec.

K příčinám této situace patří změněné podmínky pro malopodnikatele a živnostníky (1935) a kyperská krize (1964), která podnítila tureckou vládu k vypovězení značného počtu Řeků z Cařihradu; mnozí další nečekali, až budou vyhnáni, a odjeli sami.

Oživení mimo Turecko

Z podobných důvodů se zmenšil i počet institucí řecké pravoslavné církve. V r. 1964 byla uzavřena tiskárna patriarchátu a zastaveno vydávání teologického časopisu „Orthodoxia“ a jiných publikací. Roku 1971 musela zavřít své brány teologická škola v Halki, založená 1844, v důsledku nového zákona o vysokých školách v Turecku.

Za těchto podmínek se nelze divit, že patriarcha Dimitrios ve svém velikonočním poselství 1978 hovořil o „kalvárii“ a „křížování“, které v současné době církve prožívá. Přesto, dodal patriarcha, přijde vzkříšení stejně jako přišlo po Kristově smrti na Kalvárii. Toto vzkříšení začalo za hranicemi: od padesátých let se řecká pravoslavná církev velmi rozrostla v Evropě i v ostatních částech světa.

Zdaleka největší je počet řeckých pravoslavných v Německu. Tato metropole, vytvořená v r. 1963, má přes 350 000 věřících. Její centrum je v Bonnu, kde byla v červnu 1978 otevřena katedrála; v poslední době byly postaveny další kostely. Službu v nich vykonává padesát kněží, řídí je metropolita Irénaios s pomocí dvou dalších biskupů.

Sousední Rakousko je také metropolí, byť méně významnou; v jejím čele stojí biskup Chrysostomos.

Rovněž skandinávské země na severu Evropy tvoří od r. 1969 metropoli, zahrnující Švédsko, Norsko, Dánsko a Island. Její sídlo je ve Stockholmu, kde byla v lednu 1978 slavnostně otevřena katedrála sv. Jiří; další kostel, zasvěcený sv. Pavlu, byl otevřen v r. 1976 v Uppsale. Hlavou metropole je od jejího založení metropolita Pavel Menevisoglu; počet věřících dosahuje 20 000. Tato metropole, jako většina ostatních, se snaží o vedení všech pravoslavných na svém území, nejen řeckých.

Finská církev závisela na moskevském patriarchátu až do r. 1919. Současně s politickou autonomií Finska se prohlásila za autokefální, ale v listopadu 1929 uznala pravomoc cařihradského patriarchátu a od r. 1971 tvoří arcidiecézi; její věřící (kolem 60 000) nejsou přistěhovalci, jako většina pravoslavných v Evropě, ale domácí obyvatelé. Na dalekém severu, u Severního ledového oceánu, žila totiž už před čtyřmi stoletími skupina laponských pravoslavných, nazývaných „Skoltové“; k víře je přivedl sv. Tryfon, který též založil na území dnešní Pečengy (SSSR), přístavního města u Severního ledového oceánu, klášter sv. Trojice.

Další rozšíření v západní Evropě

Velká Británie tvoří jednu arcidiecézi, v jejímž čele stojí od r. 1963 arcibiskup Athenagoras z Tyatiry. Církev má přes 60 farností, z toho 22 v Londýně: jen během r. 1975 se vytvořilo ve Velké Británii sedm nových řeckých pravoslavných obcí a od té doby každým rokem další jedna nebo dvě nové farnosti přibývají. Pokud jde o vztahy s anglikánskou církví, stojí za zmínku, že tato církev změnila své rozhodnutí týkající se svěcení žen z velké části díky opakovaným intervencím řeckého pravoslavného biskupa Athenagorase, který trval na tom, že by takové rozhodnutí bylo velkou překážkou v ekumenických vztazích.

Metropolita Belgie a Nizozemí Emilianos sídlí v Bruselu, kde je 12 pravoslavných kostelů, další jsou v Antverpách, Charleroi, Lutychu, Gentu, Lovani atd., celkem 26 s 19 kněžími. Bohoslužby se konají, stejně jako jinde, v řečtině a v národním jazyku.

Ve Francii řídí řeckou pravoslavnou metropoli už dlouhá léta metropolita Meletios; druhý biskup Lavritios je od října 1978 pověřen péčí zhruba o 10 000 řeckých pravoslavných v lyonské oblasti. Na celém území Francie má církev kolem 50 000 věřících; velmi aktivní skupina je v Marseille, vede ji O. Cyrille Argenti. Na březích Loiry u Blois byl v r. 1976 vybudován první řecký pravoslavný klášter, nesmí být zaměňován s trapistickým klášterem v Aubazine (Corrèze), jehož šest řeholníků přešlo v létě 1977 k pravoslaví a uchýlilo se na horu Athos, kde byli přijati v klášteře Šimona Petra. Tato událost způsobila ve své době značný rozruch.

K francouzské metropoli je připojen exarchát Pyrenejského poloostrova; v poslední době se vytvořily řecké pravoslavné obce v Lisabonu, Barceloně, v Las Palmas (na Kanárských ostrovech); v r. 1973 byl otevřen kostel sv. Ondřeje v Madridu.

Konečně je třeba připomenout Itálii, která tvoří také malou metropoli, pod vedením metropolity Georgia ze Syrakus. Je známo, že se ve starověku jih Itálie nazýval Velké Řecko, právě v této oblasti je soustředěna většina řeckých pravoslavných Itálie.

Školy a vzdělávací zařízení

Evropská řecká pravoslavná církev vyvíjí kulturní činnost. Když turecké úřady zavřely tiskárnu cařihradského patriarchátu, bylo r. 1965 založeno v Chambésy, na břehu Lemanského jezera, Pravoslavné středisko ekumenického patriarchátu. Vydává časopis *Episkepsis*. R. 1977 tam byl též otevřen seminář. Kromě toho je středisko vhodným místem pro studium i pro ekumenická setkání: pravoslavní, katolíci, protestanté, anglikáni a další se tam pravidelně scházejí, což by v Cařihradu nebylo tak snadné.

Dva milióny amerických pravoslavných

V Americe existuje řecká pravoslavná církev od r. 1919. Je známo, že hlavou této církve byl – v době před svým zvolením patriarchou – patriarcha Athenagoras, zesnulý v r. 1972. Církev tehdy zahrnovala celý kontinent Severní i Jižní Ameriky jako jedinou arcidiecézi. Současný arcibiskup s ohledem na velikost území a rostoucí počet věřících (více než 2. milióny), požádal patriarchát ve Fanaru o rozdělení rozsáhlé diecéze, což bylo v minulém roce provedeno. Nyní je území rozděleno na devět nových diecézí: sedm ve Spojených státech, jedna v Kanadě, jedna v Jižní Americe; centrem zůstává arcidiecéze v New Yorku.

Řečtí pravoslavní v Americe představují jistě nejvýznamnější část řecké církve v diaspoře, svědčí o tom už jejich počet. Mimoto má církev značný vliv na ostatní pravoslavné věřící kontinentu – Rusy, Ukrajince, Araby aj., kterých je 2 1/2 miliónu. Dále má řecká pravoslavná církev v Americe významné a aktivní instituce, intelektuální střediska, organizace mládeže i dospělých, četné publikace a známou teologickou fakultu v Brooklynu.

Řecká pravoslavná církev překročila i Tichý oceán. V Austrálii byla založena arcidiecéze v r. 1926; v současné době zahrnuje kolem jednoho sta církevních obcí hlavně ve velkých městech. Nový Zéland tvoří od r. 1970 také metropoli, která spravuje i řecké pravoslavné církve v Singapuru, Soulu a Manile, které se právě tvoří.

K tomuto zběžnému výčtu hlavních center řeckého pravoslaví, patřících k fanarskému patriarchátu, by měly být připojeny ještě některé africké země, kde řečtí pravoslavní představují významné menšiny; v Keni jich je nejméně 150 000, v Ugandě 30 000 atd.

A nakonec je třeba dodat, že hora Athos, ačkoliv leží v Řecku, výrazně pozdvihla autoritu ekumenického patriarchátu.

Budoucnost pro Evropu?

Řecká pravoslavná expanze ve světě je tedy bez diskuse. Je to významný náboženský jev. S přihlédnutím k celosvětové situaci není tedy tak přehnané, mluvil-li patriarcha Dimitrios o vzkříšení. Řecká pravoslavná diaspora nesporně posiluje autoritu cařihradského patriarchátu a stále výrazněji morálně ovlivňuje celé pravoslavné společenství. V souvislosti s tím lépe porozumíme slovům, která pronesl metropolita Meliton z Chalcedonu na 1. synodu evropských řeckých pravoslavných

biskupů v r. 1975 v Chambésy: „Nadešla hodina pravoslaví (...) které musí vynaložit úsilí (...) aby zajistilo Evropě křesťanskou budoucnost“.

Xavier Jacob (1979)